

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ	
ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ	
Изходящ №	Дата 2018 г.
Входящ № <u>586</u>	Дата <u>10.09.</u> 2018 г.
София 1113, бул. Шипченски проход № 82, ет. 17	
тел.: 02/979 22 88; факс: 02/979 71 01	

СТАНОВИЩЕ

на

доц. д-р Зорка Първанова

за избор на доцент

в рамките на конкурс, обявен от Института за исторически изследвания при БАН,
обявен в Държавен вестник, бр. 36 от 27.IV.2018, в професионално направление

2.2.История и Археология, научна специалност 05.03.04. История на България
(Нова българска история) за нуждите на секция „История на българския национален
въпрос“ (Български национален въпрос след 1878 г.)

с кандидати гл. ас. д-р Слави Славов и гл. ас. д-р Войн Божинов

Научните интереси и изследвания на гл. ас. д-р Слави Славов са концентрирани върху идейно-организационното развитие и дейността на Вътрешната македоно-одринска революционна организация (ВМОРО) в периода след Илинденско-Преображенското въстание от 1903 г. до началото на Балканските войни през 1912 г. Освен две монографични изследвания по тази тема на вниманието на Научното жури са представени 14 студии (две от тях на немски език), 14 статии и публикувани доклади, изнесени на научни форуми, 4 рецензии и отзиви. В по-голямата си част те са посветени на различни аспекти (идейно-организационната криза във ВМОРО, фракционната дейност на „сарафистите“, легализирането на организацията след Младотурския преврат, ролята на Благодетелната Комисия за подпомагане на македонската емиграция и революционното движение); събития (Рилският конгрес през 1905 г., четническите сражения при Ножот през 1907 г.); и дейци (Ив. Гарванов, Б. Сарафов, Хр. Силянов, Г. Скрижовски), свързани с българското революционно движение в Македония и Одринска Тракия в посочения период. Политиката на българските правителства по македонския въпрос и сложните им взаимоотношения с ВМОРО (с особен акцент върху материалното ѝ подпомагане) се откроява като самостоятелна тематична линия, разработена в седем студии и статии, които очертават общите тенденции и динамиката на тези взаимоотношения с оглед на процесите в революционната организация и партийно-политическата конюнктура в България. С няколко изследвания (студия и научни доклади), посветени на по-обща или по-частни проблеми, свързани с участието на България в Балканските и Първата световна война,

авторът разширява проблемно-хронологическите рамки на научните си интереси. В тази посока са и публикуваните от него документи на Илинденската организация в България през 20-те години на 20 в., статиите за българската държавна корабостроителница в Кавала в периода на Втората световна война и съдбата на Македонския дом във Варна след края на войната.

Монографията „ВМОРО от Илинден до Балканската война (1903-1912)“. Изд. Симолини-94, С., 2016, по-голямата част от която е обособена в отделно издание - „ВМОРО между фанфарите на Хуриета и грохота на оръдията (1908-1912)“, Изд. Либра Скорп, Бургас, 2018, обобщава основните научни резултати от изследователския труд на д-р Слави Славов. Наличието на сериозна като обем и приносен характер научна книжнина, посветена на различни аспекти на тази тема, продукт на няколко поколения български изследователи през последните десетилетия, представлява колкото предимство, толкова и предизвикателство пред автора. Без съмнение периодът, белязан от разгрома на Илинденско-Преображенското въстание, Младотурския преврат и избухването на Балканската война, със своята изключително сложна за разбиране и обяснение идейно-политическа и събитийна динамика е безспорен аргумент за амбицията на автора да предложи едно цялостно изследване по темата. Като си поставя за цел да проследи развитието на Вътрешната революционна организация през посочения период, д-р Слави Славов формулира конкретните задачи на монографичния си труд: да даде „по-автентичен и изчистен откъм емоционални оценки поглед върху характера, същността и мащабите на идейно-организационното разделение“, „по-прецизно и балансирано представяне на генезиса и характера на възникналите след 1903 г. идейно-организационни течения“; да изясни все още отворения въпрос за новото прегрупиране на силите във ВМОРО в процеса на възстановяването ѝ след 1910 г.; да разгледа „сложния комплекс от взаимоотношения“ между българските правителства и организацията.

Стремежът да се търси „малко по-различен поглед към ВМОРО“ с оглед преодоляването на някои стереотипни представи обяснява базирането на изследването главно върху съществуващия богат изворов материал – архивни и публикувани документи, мемоарна литература. Изграждането в хода на повествованието на един по-жив и ежедневен, макар и понякога нееднозначен, образ на организацията определя предпочитанието на автора към неофициалната лична кореспонденция на

революционните дейци. В този смисъл решението му да остави на заден план програмните документи, предмет на редица документални публикации и научни изследвания, може да се приеме като оправдано и аргументирано. Определянето на програмите на ВМОРО като „пропагандно-конюнктурни“ обаче поставя под съмнение автентичния характер на политическата стратегия и тактика на организацията, което представлява най-малкото непрецизирана оценка. Избраният от автора подход към темата е успешен опит да промени фокуса на изследването – да постави идейно-организационното разцепление в контекста на общото развитие на революционната организация с оглед на поставената задача да тушира преекспонирането и „абсолютизирането“ на идейните течения. В тази връзка придържането към използваните още от Хр. Силянов определения за „умерено“ и „реформаторско/ляво“ течение може да се приеме като удачен избор за периода след въстанието с оглед неадекватния характер на наложените по конюнктурни политически причини, (но отдавна вече критично преоценени), понятията „левица“ и „десница“. Тук обаче трябва да се отбележи, че използваната от автора терминология отразява различията по въпроса за мащабите и същността на търсените преди всичко вътрешноорганизационни трансформации. Изместването на тази тема през 1908 г. от полемиката за отношението към младотурското движение и неговата политическа платформа поставя въпроса доколко релевантни на динамиката на процесите са посочените определения, защото основните противоречия вече касаят стратегията на революционната организация и се развиват по-скоро по линия на политическия радикализъм, олицетворяван от привържениците на автономията, и политическия реформизъм (а не „реформаторство“) на промладотурското течение. В този смисъл неизбистреният понятиен апарат (течения, крила, фракции) провокира възражения по някои концептуални формулировки – например тази за „сарафизма като течение“, още повече, че авторът потвърждава отсъствието на самостоятелна идейно-политическа физиономия на групата около Б. Сарафов.

Изследователският стил на д-р Слави Славов съчетава подчертания му стремеж за обективен анализ чрез непосредствен прочит на изворовия материал с широка историографска осведоменост. В редица случаи обаче позоваването само и единствено на архивни документи, при положение, че вече са интерпретирани от други автори, при това без научните им тези да бъдат коригирани или оспорвани, създава впечатление за известно negliжиране на съществуващата научна книжнина по темата (например

монографичните трудове на проф. Тодор Петров за революционната борба през същия период, неоправдано подценени в научния апарат, напълно игнорираните студии на доц. Румяна Божилова за сръбската политика и ВМОРО, в частност контактите на Б. Сарафов с Белград и др.)

Отправените критични бележки не поставят под съмнение научните достойнства на трудовете на гл. ас. д-р Слави Славов. Издържани тематично, структурно и съдържателно в духа на утвърдените критерии на академизма, те представят автора като задълбочен изследовател с обективистичен подход, особено полезен при проучването на една сравнително ограничена хронологически, но изключително многопластова, наситена със събития, личности, разнопосочни процеси и обрати историческа проблематика. Като продължение на докторската му дисертация и обобщение на близо трийсет различни публикации монографичните изследвания на д-р Слави Славов изграждат една цялостна, по-детайлна и уплътнена картина на идейно-организационното развитие, революционната дейност в различните ѝ нееднозначни проявления и сложните взаимоотношения на ВМОРО с българските правителства в един от най-драматичните периоди от нейното съществуване. С доизясняването на известни и изнасянето на редица нови факти авторът допринася за утвърждаването и обогатяването на основните концепции и тези на българската историография по темата за революционното движение в Македония и Одринска Тракия през периода 1903–1912 г. и българския национален въпрос като цяло, което дава основание за една безусловно положителна оценка на научните му трудове.

Публикациите, предложени на вниманието на Научното жури от гл. ас. д-р Войн Божинов, се отличават със сериозния си обем/брой, широк хронологически диапазон, тематично и жанрово многообразие. Те включват шест книги (от тях две представляват монографичен и съкратен вариант на докторската му дисертация, едно самостоятелно и едно монографично изследване в съавторство, други две – авторски текст, публикуван отделно и като обособен дял от книга в съавторство); участие в колективен труд с научно-популярен характер; 2 студии и 37 статии (включително публикувани доклади от научни конференции и текстове във вариант на български и на чужд език); 6 рецензии и отзиви. Широкият и разнопосочен изследователски интерес на автора, насочени към различни проблеми в рамките на един над стогодишен период (от обявяването на българската

независимост през 1908 г. до мястото на македонската държава в съвременната геополитика) обясняват нееднаквата научна тежест на многобройните му публикации. Част от тях – сравнително кратки текстове (посветени на България и Младотурската революция, ролята на монархическия институт и личността на българските монарси, политически дейци и държавници; участието на България в Първата световна война и др.), щрихират някои общи аспекти или хвърлят светлина върху отделни слабо познати факти. Основната тематична линия, която определя научния профил на д-р Войн Божинов, е вътрешнополитическото развитие на българската държава и общество в междувоенния период. Изследванията, свързани с дисертационната му теза за обществената и политическата дейност на Андрей Ляпчев (през призмата на която са разгледани драматичните събития и управленските трансформации в България след Първата световна война), логично са мотивирали автора да разгърне проблемно-хронологическия хоризонт на научните си трудове в посока на процесите в десния политически спектър през 20-те и 30-те години на 20 век. Няколко студии и статии, намерили място в съвместното изследване (с Н. Поппетров) „Национално могъща и обединена България. Формациите на радикалната десница и националният въпрос“, ИК „Гутенберг“, 2014, и монографията „Управлението на деветнадесетомайците (19 май 1934 – 22 януари 1935 година), ИК „Арка“, 2017, представят научната интерпретация на д-р Войн Божинов за историческите събития, ролята на различните политически фактори и тенденциите, определящи българското развитие през посочения период.

Въпреки че на проблемите, свързани с тази отрязък от българската история, е посветена значителна по обем научна литература и мемоарна книжнина, те са предмет на остри дискусии и поляризирани оценки, което прави избраната от автора тема особено актуална и за академичната колегия, и за по-широката аудитория. В този смисъл предпочитанието му към един по-свободен изразен стил, разчупващ наложените клиширани представи за академичния език, отразява оправдания стремеж за „отваряне“, по-голяма достъпност и атрактивност на научната литература, увлечението по който обаче е довел до някои твърде емоционални и крайни квалификации и определения. Независимо от това като цяло изследванията на д-р Войн Божинов отразяват усилията му за балансирано и обективно представяне и оценяване на исторически факти, явления и процеси, които трудно излизат от сянката на идеологизацията, налагана от една или друга

политическата конюнктура. Видимо тези усилия са подкрепени от богата и разностранна историографска база, подплатена с проучените архивни източници, мемоарната книжнина и партийно-политическия печат от изследвания период.

Българският национален въпрос като тематична линия в научните трудове на д-р Войн Божинов е поставен изцяло в контекста на вътрешнополитическите процеси или на външнополитическите позиции и инициативи на различните правителства и партийни формации. Ясно очертан в изследванията му за Андрей Ляпчев, този подход е следван и в по-нататъшните му трудове, включително посветените на крайната десница и националния въпрос. Тази констатация не поставя под съмнение приносите на автора за изясняване на нюансите и еволюцията в идеите на тези организации за териториалните и моралните измерения на българската национална кауза, както и за стратегията и тактиката на българската държава при нейното отстояване на фона на геополитическата динамика в Европа и региона в частност. Темата за отношенията с Югославия като акцент в редица от публикациите на д-р Войн Божинов е разглеждана в пряка връзка с въпроса за мястото на македонския въпрос във външнополитическата линия и дипломатическата активност на българските правителства. В този контекст се вписва и проблемът за сложните им взаимоотношения с Вътрешната македонска революционна организация (ВМРО), чието налагане като често незаобиколим фактор в българския вътрешнополитически живот е обект на специално внимание от страна на автора. Въпреки безспорно аргументираната оценка за негативната роля на Иван Михайлов (с направената уговорка, че тя не засяга последователната му позиция за българския характер на Македония), фиксирането на изследователския интерес върху „михайловисткото“ крило в организацията оставя впечатлението за известна едностранчивост в подхода към националноосвободителното движение като цяло през този период.

Книгата на д-р Войн Божинов „Република Македония в съвременната геополитика“, ИК *Гутенберг*, С., 2017 може да бъде определена най-общо като „гранична“ от гледна точка на възприетите критерии за периодизация на историята и методология на историческите изследвания. С оглед различния характер на източниците (документални, историографски, медийни, дори лични впечатления на автора) и разнообразния инструментариум (исторически, политологически, публицистичен) определението за научно-приложен продукт изглежда сравнително най-точно. Именно като „експертен“ в

рамките на „приложно-изследователски проект“ по-кратък вариант на текста е намерил място в издание на Дипломатическия институт при Министерство на външните работи. Без да подценявам полемиката на автора с тезите на скопската историческа наука и журналистика, смятам, че един по-задълбочен анализ на държавната политика и дипломация на Република Македония би засилил приносния характер на труда. Въпреки това, книгата е безспорно полезна не само за по-адекватната информираност на обществото, но и при формирането и отстояването на българските позиции на различни професионални нива.

Без съмнение д-р Войн Божинов е изследовател с широки научни интереси и познания, богата историографска култура, ясни и категорично отстоявани позиции, собствен почерк. В известен смисъл обаче тези качества носят и риска от допускането на слабости, които виждам в научните му трудове в две посоки. Реализирането на многостранните му проучвания предимно в сравнително кратки текстове в редица случаи е лишило автора от възможността да разгърне повествователно и концептуално изследванията си. Емоционалният стил, без сам по себе си да представлява недостатък, оставя впечатление (макар често погрешно) за отсъствието на академична безпристрастност. Тази констатация не поставя под съмнение изцяло положителната ми оценка за научните качества и постижения на гл. ас. д-р Войн Божинов, демонстрирани в трудовете му.

В заключение смятам, че:

1. Въпреки очевидните различия в изследователския подход, стил и почерк на двамата кандидати, като значимост на проблематиката (макар в различни исторически периоди), обем и оригинален приносен характер на публикациите, научните трудове и на двамата кандидати отговарят на изискванията за заемане на академичната длъжност „доцент“ (при отсъствието на уточняващи изисквания за научния профил на кандидатите във формулировката на конкурса);

2. Една обективна сравнителна оценка (доколкото такава е възможна с оглед спецификата на хуманитарната, в частност историческата наука) не може да даде аргументирано предимство на който и да е от двамата кандидати пред другия;

3. Съобразяването с предписаните от Закона за развитие на академичния състав и Правилника за прилагането му допълнителни показатели за оценка при „равни условия“

(преподавателска дейност, участие в научни проекти, членство в авторитетни научни организации, научно-приложни резултати) не променя становището ми за равностойните позиции на кандидатите.

Доц. д-р Зорка Първанова